

Türkiye’de Otizm Tanısı Almış Bireylerin Aileleri İle Yapılmış Tezlerin ve Makalelerin İncelenmesi (2000-2021) *

Examination of Theses and Articles Conducted with Families of Individuals Diagnosed with Autism in Turkey (2000-2021)

Emine TOKLU BAŞKAK¹, Neriman ARAL²

Öz

Bu çalışmada, Türkiye’de otizm tanısı almış bireylerin aileleri ile 2000-2021 yılları arasında yapılmış tez ve makale çalışmalarının çeşitli değişkenler kapsamında incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Bu araştırma için tezlere Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nden ve makalelere Google Akademik’ten ulaşılmıştır. Taramada anahtar kelime olarak otizm, otistik, otizm spektrum bozukluğu/yaygın gelişimsel bozukluk, aile, ebeveyn, anne, baba kelimeleri kullanılmıştır. Araştırmaya dâhil edilen tez ve makalelerde; yaygın gelişimsel bozukluklar alanından bir tanı almış çocukların aileleriyle yürütülmüş olması, incelenen durumların görüş, olgu, karşılaştırma, etki kapsamında yaygın gelişimsel bozukluklar alanından bir tanı almış çocukların aileleri için yapılmış olması ve çalışmaların başlığında otizm, aile, ebeveyn, anne, baba, otizm spektrum bozukluk, otistik kavramlarının olması özellikleri aranmıştır. Bu doğrultuda çalışmada toplam 73 tez ve makaleye ulaşılmıştır. Araştırmada uzman görüşü ile son şekli verilen Tez ve Makale İnceleme Formu kullanılmıştır. Tez ve makaleler; yıl, tür, araştırma yöntemi, araştırma tekniği, veri toplama araçları, örneklem grubunun özellikleri, veri analizinde kullanılan istatistikî analizleri ve çalışma konuları bakımından incelenmiştir. Çalışma sonucunda en çok çalışmanın 2020 yılında yapıldığı (f=14), çalışmaların en çok makale (f=41) türünde olduğu, tezlerin genelde İstanbul ilinde ve Maltepe Üniversitesi’nde yapıldığı, tezlerin en çok (f=22) Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapıldığı görülmüştür. Çalışmalarda en çok nicel yöntemin (f=43) kullanıldığı, en çok kullanılan araştırma tekniklerinin betimsel ve ilişkisel tarama modeli (f=34) olduğu belirlenmiştir. Çalışmalarda en çok nicel yöntemin (f=43) kullanıldığı, en çok kullanılan araştırma tekniklerinin betimsel ve ilişkisel tarama modeli (f=34) olduğu belirlenmiştir. Çalışmalarda çoğunlukla Genel Bilgi Formunun (f=43) kullanıldığı, verilerin analizinde de en çok t-testinin (f=25) kullanıldığı, araştırma evreninin de en çok İstanbul (f=23) olduğu, çalışmaların örnekleme en çok Otizm Tanısı Almış Bireylerin Ailelerinin (f=5047) dâhil edildiği görülmüştür. Elde edilen verilere dayanarak Türkiye’de otizm tanısı almış bireylerin ailelerine yönelik daha çok bilimsel araştırmanın derinlemesine yapılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Otizm, Otizm Spektrum Bozukluğu, Yaygın Gelişimsel Bozukluk, Aile, Anne

Abstract

In this study, it is aimed to examine the families of individuals diagnosed with autism in Turkey and the thesis and article studies conducted between 2000-2021 within the scope of various variables. Document analysis technique, one of the qualitative research methods, was used in the research. For this research, theses were obtained from the National Thesis Center of the Council of Higher Education and the articles were obtained from Google Scholar. Key words in the search were autism, autism spectrum disorder/pervasive developmental disorder, family, parent, mother, father. In the theses and articles included in the research; The fact that it was conducted with the families of children who received a diagnosis from the field of pervasive developmental disorders, The cases examined were made for families of children who were diagnosed with pervasive developmental disorders within the scope of opinion, case, comparison, effect, and that the title of the studies was autism, family, parent, mother, father, autism spectrum disorder. The characteristics of having autistic concepts were sought. In this direction, a total of 73 theses and articles were reached in the research. Thesis and Article Review Form, which was finalized with expert opinion, was used in the research. Theses and articles; Year, type, research method, research technique, data collection tools, characteristics of

* In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed. / Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ Emine TOKLU BAŞKAK

ORCID ID: 0000-0001-5232-9885

Psikolojik Danışman ve Aile Danışmanı, Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Ankara, Türkiye, eminetoklu95@gmail.com

Psychological Counselor and Family Counselor, Special Education and Rehabilitation Center, Ankara, Türkiye, eminetoklu95@gmail.com

² Neriman ARAL

ORCID ID: 0000-0002-9266-938X

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Ankara, Türkiye, aralneriman@gmail.com

Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Health Sciences, Department of Pediatric Development, Ankara, Türkiye, aralneriman@gmail.com

Geliş Tarihi/Received : 15.10.2021

Kabul Tarihi/Accepted : 20.02.2022

Çevrimiçi Yayın/Published : 20.02.2022

Makale Atf Önerisi /Citation (APA):

Toklu Başkak, E., Aral, N. (2021). Türkiye’de Otizm Tanısı Almış Bireylerin Aileleri İle Yapılmış Tezlerin ve Makalelerin İncelenmesi (2000-2021). *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 213-224. DOI :10.47899/ijss.20213210

the sample group, statistical analyzes used in data analysis and study subjects were examined. As a result of the study, it was seen that the most studies were done in 2020 (f=14), the most of the studies were in the type of articles (f=41), the theses were generally made in Istanbul and Maltepe University, the most of the theses were done in the Social Sciences Institute (f=22). It was determined that the most used quantitative method (f=43) was used in the studies, and the most used research techniques were the descriptive and relational survey model (f=34). In the studies, the General Information Form (f=43) was mostly used, the t-test (f=25) was mostly used in the analysis of the data, the research population was Istanbul (f=23) and the families of the Individuals Diagnosed with Autism (f=5047) was found to be included. Based on the data obtained, it can be suggested that more scientific research be conducted on the families of individuals diagnosed with autism in Turkey.

Keywords: Autism, Autism Spectrum Disorder, Pervasive Developmental Disorder, Family, Mother

1. GİRİŞ

Otizm Spektrum Bozuklukları DSM IV-TR'de, yaygın gelişimsel bozukluklar (YGB) grubunun içinde, Otistik Bozukluk, Çocukluğun Dezintigrafik Bozukluğu, Yaygın Gelişimsel Bozukluk, Rett Sendromu ve Asperger Sendromu alt kategorileri yer alırken 2013 yılında yapılan değişimle birlikte DSM-V'te Rett bozukluğu hariç bu alt kategoriler Otizm Spektrum Bozukluğu olarak değiştirilmiştir. DSM V (2013)'e göre otizm; ilgilerini, duygularını ifade edememe ve karşılıklı konuşamama; sözel ve sözel olmayan iletişimde yetersizlik; imgesel oyunu paylaşma ve arkadaş edinmede, sürdürmede güçlük; yineleyici motor hareketler; ayınlık konusunda ısrarcı davranarak sıradanlık dışına tepki gösterme; duyuşal girdilere karşı aşırı hassasiyet, çok yüksek ve düşük düzeyde tepki gösterme şeklinde ifade edilmektedir. Kendi etrafında dönmeyi, dönen nesnelere izlemeyi ve o nesnelere oynamayı, kendi iç dünyalarında yaşamayı seven, belli rutinleri olan ve bu rutinlerinin dışına çıkıldığı zaman davranış problemi yaşayabilen otizmliler bireyler sarılmaktan hoşlanmadıkları gibi birilerinin onlara dokunmalarını da istemezler (Koca, 2019; Sarcan, 2019).

Yaşamın ilk yıllarında ortaya çıkan nörogelişimsel bir sorun olarak ifade edilen otizm ilk olarak 1943 yılında Amerikalı psikiyatrist Leo Kanner tarafından tanımlanmış (Başyigit ve Gültekin, 2018; Goldson, 2016; Şener ve Özkul, 2013; Verhoeff, 2014; Yassıbaş ve ark., 2019). Kanner, yanlış anne-baba tutumunun otizmin nedeni olduğunu ifade etmiştir. Günümüzde ise otizmin anne ve baba tutumlarından dolayı oluşan bir hastalık olmadığı, otizmin tam olarak nedeninin bilinmemesine rağmen birçok nedenin etkili olabileceği düşüncesi kabul görmektedir (Akmanış, 2010; Uz ve Kaya, 2018). Yapılan taramalar sonucunda ortalama 170 çocuktan birinde otizm riskinin saptandığı (Akt. Kaymak, 2016), Türkiye'de, Rehberlik Araştırma Merkezlerinin (RAM) 2009 yılı verileri doğrultusunda otizm tanısı almış birey sayısının 10.811 olduğu (Akt. Kaya, 2017) belirtilmektedir.

Otizm tanısı almış çocukların göz kontağı kurmada ve öğrenmede zorlandıkları, sosyal çevrede karşılıklı iletişimden kaçtıkları, duyuşal işlevlerde sorunlar

yaşadıkları, Jest ve mimiklerini kullanmada sorun yaşamaları nedeniyle donuk bir yüz ifadesine sahip oldukları, dili kullanma ve iletişime geçmekte, konuşmayı başlatma ve sürdürmede, başkaları tarafından başlatılan konuşmaya tepki vermede, kişi zamirlerini kullanmada sorunlar yaşadıkları, tekrarlayıcı bir dil kullandıkları, sözcükleri kendine özgü bir şekilde söyledikleri, soyut düşünceden ziyade somut düşünceye daha yatkın oldukları, her şeye tek yönlü bakma eğilimlerinden dolayı problemlerin çözümünde sorunlar yaşadıkları (Bodur ve Soysal, 2004; Karacar, 2016; Ökcün Akçamuş, 2016; Sarcan, 2019) görülmektedir. Otizmliler çocukların yaklaşık % 80'nin Wechsler Çocuklar için Zekâ Testine (WISC-R) göre, 70 zekâ bölümü puanına sahip oldukları, bununla birlikte bazı otizmliler çocukların müzik, matematik ve mekanik gibi alanlarda üstün yetenek gösterdikleri ifade edilmektedir (Bodur ve Soysal, 2004). Otizmliler bireyler zevk aldıkları ve kendilerini mutlu eden şeyleri tekrar tekrar yapma ve aynı hareketleri tekrarlama konusunda ısrarcı davranırlar (Çolak ve ark., 2016). Otizm tanısı almış bireylerin bedensel gelişimi akranlarıyla benzerlik göstermesine rağmen parmak uçlarında yürüme, kendi etraflarında dönme, diş gıcırdatma ve sallanma gibi davranışlar gösterirken kaşık tutma, kâğıt kesme gibi el becerileri konusunda yetersizlik gösterirler. Taklit etme becerilerinin zayıf olmaları nedeniyle dans etme, yüzme gibi büyük kas motor becerileri ile ilgili bazı hareketleri geç öğrenirler (Kurşun, 2018; Karacasu, 2019).

DSM-5'te yer alan tanı kriterleri doğrultusunda çocuğun; erken yıllardan itibaren takip edilmesi ve gözlenmesi gerekmektedir. Özellikle son dönemlerde klinik gözlem ve takibin tanılama aşamasında büyük önem taşıdığı görülmektedir (Turan, 2017). OSB tanılı bireylerde, istenmeyen davranışların azaltılmasında, sosyal etkileşimin artırılmasında, okula uyumda ve akran ilişkilerinin geliştirilmesinde erken tanı çok önemli bir yer tutmaktadır (Kal, 2020). Erken tanı en önemli rol aileye ve çocuğun birincil bakımını üstlenen bireylere düşmektedir. Toplumun en küçük birimi olan ailenin çocuğunun otizmliler olduğunu öğrenmesi onların ağır seviyede stres, umutsuzluk, çaresizlik ve depresyon yaşamalarına sebep olabilmekte, yaşanan belirsizlik, otizme bakış açısı, toplum içerisinde görülme sıklığı ve derecesi gibi etkenler anne-baba arasındaki uyumu, tanıyı benimseme ve bu durumu kabul etmeyi

zorlaştırabilmektedir (Akbeý ve Kalaycı, 2016; Akmanış, 2010; Kaya, 2017). Otizm tanısı almış kişilere bakım veren ailelerin duygu ve bilgi boşluğu içinde oldukları, depresyon hissi, kafa karışıklığı, zorunlu fedakârlıklar, evlilikte sorunlar, kardeş kıskançlığı gibi zorluklar yaşadıkları belirtilmektedir (Arslan, 2020). Çocuğunun OSB'li olduğunu öğrenen aile, çocuğu ve çocuğunun geleceği hakkında endişeler duymaya başlamakta, ailenin kaygı ve stres düzeyinin artması, aynı zamanda çocuğunun davranış sorunları nedeniyle sosyal destek ağlarının azalması aileyi içe kapanık hale getirmekte ve bu durum aileyi psikolojik olarak etkilemekte ve gelecek kaygılarını da arttırmaktadır. Ayrıca bazı aileler ise çocukları OSB tanısı aldıktan sonra kendilerini geliştirdiklerini, savunucu bir rol üstlendiklerini, daha yakın aile ilişkileri kurduklarını ve küçük şeylerden mutlu olduklarını ifade etmişlerdir (Foo ve ark., 2015; Yassıbaş, 2015). OSB'li çocuğa sahip ailelerle yapılan çalışmalarda; OSB olan çocuğun fiziksel olarak akranlarından farklılık göstermemesine rağmen sosyal ortamlarda farklı davranışlar göstermesi nedeniyle kendilerini etiketlenmiş, daha endişeli ve depresif hissettikleri belirlenmiştir (Foo vd., 2015; Yassıbaş 2015). Green ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan kapsamlı bir meta-analiz çalışmasında da yetersizliği olan çocuk sahibi ailelerin bazı alanlarda sorunlar yaşadıkları (stres, erken dönemde aileye sağlanan destek hizmetler) ve erken dönemlerde çeşitli engeller ile karşılaştıkları, etiketlenmenin/damgalanmanın aileler için önemli bir sorun olduğu tespit edilmiştir (Akt. Yassıbaş ve ark., 2019). Yapılan çalışmalarda da görüldüğü gibi OSB'li çocuğa sahip aileler birçok sorun yaşamakta bu sorunların üstesinden gelebilmek için desteğe ihtiyaçları bulunmaktadır. Ailelere destek sağlamada araştırmacılara rehberlik etmede ve bilgi sağlamada konu ile ilgili çalışmalar önemli bir yer tutmasına rağmen otizm tanısı almış bireylerin aileleri ile yapılmış çalışmaların sayısının az olduğu görülmüştür. Bu kapsamda, OSB'li çocuğa sahip aileler ile yapılan çalışmaların incelenmesi, çalışmaların nasıl yapıldığının belirlenmesi hem aileler hem de araştırmacılar açısından önem kazanmaktadır. Bu düşünceden hareketle çalışmada Türkiye'de 2000-2021 yılları arasında otizm tanısı almış bireylerin aileleri ile yapılmış tez ve makalelerin araştırma yöntem ve teknikler ile konu içerikleri bakımından incelenmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Türkiye'de Otizm tanısı almış bireylerin aileleri ile 2000-2021 yılları arasında yapılmış tez ve makalelerin incelenmesi amacıyla yapılan araştırmanın modeli, çalışma grubu, çalışmanın veri toplama aracı ve verilerin analizi aşağıda sunulmuştur.

2.1. Araştırmanın Modeli

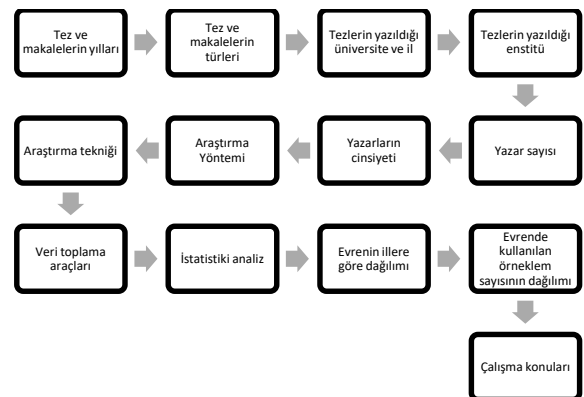
Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmış, tez ve makaleler çeşitli değişkenlere göre analiz edilmiştir. Doküman analizinde belirlenen bir alanda önceden yapılan eserlerin bir arada ele alınarak toplu halde incelenmesi ve yoruma gidilmesi sağlanmaktadır (Başyigit ve Gültekin, 2018)

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma, Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'ndeki otizm tanısı almış bireylerin aileleri ile yapılan tezler ve Google Akademik'ten yararlanılarak ulaşılan makaleler ile yürütülmüştür. Çalışma grubu; amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırmaya; 2000-2021 yılları arasında görüş, olgu, karşılaştırma, etki kapsamında yaygın gelişimsel bozukluklar alanından bir tanı almış çocukların aileleriyle yürütülmüş, başlığında otizm, aile, ebeveyn, anne, baba, otizm spektrum bozukluk, otistik kavramlarının olduğu yüksek lisans, doktora, bilim uzmanlığı tezleri ile araştırma makaleleri dâhil edilmiştir. Bu kapsamda toplam 32 tez ve 41 makaleye (Ek- 1) ulaşılmıştır. Tezlerden 27 tezin yüksek lisans, 4 tezin doktora, 1 tezin bilim uzmanlığı tezi olduğu belirlenmiştir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada tez ve makalelerin incelenmesi amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulan "Tez ve Makale İnceleme Formu" kullanılmıştır. Formda tez ve makalelerin yılı, araştırma yöntemi, araştırma tekniği, veri toplama araçları, örneklem grubunun özellikleri, veri analizinde kullanılan istatistikler ve çalışma konuları hakkında bilgilerin elde edilmesine yönelik sorular bulunmaktadır. Formun geçerliliği açısından ikisi özel eğitim öğretmeni, biri okul öncesi öğretmeni olan 3 uzmandan görüş alınmış, Uzmanların tamamı formun uygun olduğunu belirttikleri için formda yer alan bilgilerin tamamı veri toplamada kullanılmıştır.

(Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., & Altman, D. G., 2009)

2.4. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada YÖK Ulusal Tez Merkezinde erişilebilir durumda olan lisansüstü tezler ve Google Akademik'ten yararlanılarak ulaşılan makaleler çalışılmıştır. Bunun için YÖK Ulusal Tez Merkezi arama motoruna ve Google Akademik'e "otizm, aile, ebeveyn, anne, baba, otizm spektrum bozukluk, otistik kavramları" anahtar kelimeleri yazılmıştır. Çalışmada 2000 ve sonrası yıllardaki ulaşılabilen tüm çalışmalar incelenmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmada lisansüstü tezlerin ve makalelerin yılı, araştırma yöntemi, araştırma tekniği, veri toplama araçları, örneklem grubunun özellikleri, veri analizinde kullanılan istatistikî analizler ve çalışma konuları içerik analizi tekniği yardımıyla incelenerek betimsel analiz yapılmıştır. Çalışmalar içerik analizinden sonra elde edilen bulgular, bu çalışma kapsamında yorumlanmıştır.

3. BULGULAR

Türkiye'de otizm tanısı almış bireylerin aileleri ile yapılmış tezlerin ve makalelerin bazı değişkenler açısından incelenip yorumlanması amacıyla yapılan bu araştırmada, tezlere ve makalelere yönelik betimsel istatistiklere yer verilmiştir. Bu analizler neticesinde tez ve makalelerin içerikleri frekanslarına göre dağılımları yapılarak yorumlanmıştır.

Çalışmaya dahil edilen tez ve makalelerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde; ilk çalışmanın 2000 yılında yapıldığı, 2021 yılına kadar 73 tez ve makaleye ulaşıldığı belirlenmiştir. Çalışmaların 2015 yılına kadar 1-5 aralığında olduğu, 2015 yılından sonra sayısının artmaya başladığı, 2016-2020 yılları arasında tez ve makalelerin yaklaşık üçte ikisinin yapıldığı, bu aralıktaki çalışmaların 2019 yılında (f=13) ve 2020 yılında (f=14) daha fazla olduğu görülmektedir.

Çalışmaların türleri, yıllara göre incelendiğinde; 2000-2005 yılları arasında 1 çalışmanın makale olduğu; 2006-2010 yılları arasındaki çalışmaların 4'ünün makale, 5'inin yüksek lisans tezi; 2011-2015 yılları arasındaki çalışmaların 8'inin makale, 3'ünün yüksek lisans 1'inin doktora tezi; 2016-2020 yılları arasındaki çalışmaların 25'inin makale, 19'unun yüksek lisans, 3'ünün doktora, 1'inin bilim uzmanlığı tezi; 2021 yılındaki çalışmaları ise 3'ünün makale olduğu belirlenmiştir.

İncelenen tezlerin onaylandığı üniversitelere göre dağılımı incelendiğinde tezlerin 14 üniversiteye ait olduğu, tezlerin en çok Maltepe Üniversitesi'nde (f=7) yapıldığı görülmektedir. Tezlerden 5 yüksek lisans tezinin 2006-2010 yılları arasında Anadolu Üniversitesi, İstanbul Üniversite ve Maltepe Üniversitesi'ne ait bulunduğu; 3

yüksek lisans 1 doktora tezinin 2011-2015 yılları arasında Dokuz Eylül Üniversitesi, Maltepe Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi'nde yapıldığı; 19 yüksek lisans, 3 doktora, 1 bilim uzmanlığı tezinin 2016-2020 yılları arasında İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İstanbul Gedik Üniversitesi, Maltepe Üniversitesi, Çağ Üniversitesi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi ve Yakın Doğu Üniversitesi'ne ait olduğu saptanmıştır. İncelenen tezlerin yapıldıkları illere göre dağılımı incelendiğinde 9 farklı ilde yapıldığı görülmektedir. En çok İstanbul iline (f=16) ait tezlerin olduğu bulunmuştur. Tezlerin 4 farklı enstitüye ait olduğu, en çok Sosyal Bilimler Enstitüsüne (f=22) ait tezlerin olduğu, Sağlık Bilimleri Enstitüsü'nde 6 tez, Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde 3 tez, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde ise 1 tez yapıldığı belirlenmiştir.

Çalışmaya dâhil edilen tez ve makalelerde nicel, nitel ve karma yöntem kullanılarak gerçekleştirildiği, bu yöntemlerde 43 çalışmada nicel yöntemin, 24 çalışmada nitel yöntemin, 6 çalışmada karma yöntemin kullanıldığı belirlenmiştir. Çalışmalardan 2000-2005 yılları arasında 1 çalışmanın nitel; 2006-2010 yılları arasında 9 çalışmanın 7'sinin nitel, 2'sinin nitel; 2011-2015 yılları arasındaki 12 çalışmanın 8'inin nitel, 4'ünün nitel; 2016-2020 yılları arasında 48 çalışmanın 26'sının nitel, 16'sının nitel ve 6'sının karma; 2021 yılındaki 3 çalışmanın 2'sinin nitel, 1'inin nitel yöntemle planlandığı görülmektedir. Otizm tanısı almış bireylerin aileleri ile yapılmış tez ve makalelerde en çok betimsel ve ilişkisel tarama modelinin (f=34) kullanıldığı, bunu yüz yüze görüşme, odak grup görüşme (f=28), yarı yapılandırılmış görüşme, olgu bilim (f=14), deneysel desen (f=7), tek denekli model (f=3) ve literatür taramanın (f=1) izlediği görülmektedir.

Otizm tanısı almış bireylerin aileleri ile yapılmış tez ve makaleler incelendiğinde; çalışmalardan 69 çalışmada otizm tanısı almış bireylerin aileleri ve anneleri ile çalışılmış, sadece 2 çalışmada ise otizm tanısı almış bireylerin babaları, 1 çalışmada dedeleri çalışmalara dâhil edilmiş, 1 çalışmada ise çalışma grubu belirtilmemiştir. Bunlarla birlikte çalışmalara otizm tanısı almış bireylerin (f=7), normal gelişim gösteren bireylerin ailelerinin (f=13) ve öğretmenlerin, diğer özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin, öğretim elemanının, meslek elemanının (f=10) dâhil edilerek verilerin toplandığı belirlenmiştir.

İncelenen tez ve makalelerde verilerin toplanmasında en çok genel bilgi formunun (f=43) kullanıldığı, bunu yarı yapılandırılmış görüşme formunun (f=20) izlediği belirlenmiştir. İncelenen tez ve makalelerde verilerin analizinde sırasıyla t testi (f=25), korelasyon analizi (f=21), Anova (f=20), içerik analizi, betimsel analiz (f=17), Mann

Whitney u testi (f=16), Kruskal Wallis testi ve regresyon (f=10) analizinin kullanıldığı, 3 çalışmada ise herhangi bir analiz kullanılmadığı belirlenmiştir.

Çalışmaya dahil edilen tez ve makalelerdeki konular incelendiğinde çalışmalarda ailelerin görüş, öneri ve deneyimlerinin (f=15) incelendiği, ailelerin yaşam kalitesi ile ailelerin tükenmişlik düzeylerini belirlemeye yönelik (f=6) olduğu görülmektedir. 2000-2005 yılları arasında yapılan 1 çalışmanın konusu Psikiyatrik Bozukluk ve Bulgulardır. 2006-2010 yılları arasındaki 9 çalışmanın konuları; Aile Eğitim Programı, Ailelerin Yaşam Kalitesi, Ailelerin Yaşam Doyumu, Ailelerin Eğitim ve Eğitim Merkezinden Beklentileri, Ailelerin Yaşadıkları Ruhsal Sorunlar, Ailelerin Umutsuzluk Duygusu ve Düzeyleri, Ailelerin Tükenmişlik Duygusu ve Düzeyleri, Ailelerin Stres ve Stresle Başa Çıkma Düzeyleri, Ailelerde Kaygı, Normal Gelişim Gösteren ve Diğer Tanı Grubundaki Kişilerle Karşılaştırmadır. Bu yıllarda en fazla (f=3) Ailelerin Umutsuzluk Duygusu ve Düzeyleri ile (f=2) Ailelerin Yaşam Kalitesi konuları çalışılmıştır. 2011-2015 yılları arasındaki 12 çalışmanın konuları; Aile Eğitim Programı, Ailelerin Yaşam Kalitesi, Aile İçi İletişim Becerileri, Aleksitimi Düzeyleri, Ölçeklerin Aile Üzerinde İncelenmesi, Ailelerin Evlilik Uyumu, Ailelerin Sosyal Destek Algısı, Ailelerde Utanç, Ailelerde Suçluluk, Ailelerde Atılganlık, Ailelerin Görüş, Öneri ve Deneyimleridir. Bu yıllarda en fazla (f=4) Ailelerin Görüş, Öneri ve Deneyimleri, (f=2) Aile İçi İletişim Becerileri ve (f=2) Aleksitimi Düzeyleri konuları çalışılmıştır. 2016-2020 yılları arasındaki 48 çalışmanın konuları; Aile Eğitim Programı, Ailelerin Yaşam Kalitesi, Ailelerin Yaşadıkları Ruhsal Sorunlar, Ailelerin Umutsuzluk Duygusu ve Düzeyleri, Ailelerin Tükenmişlik Duygusu ve Düzeyleri, Ailelerin Stres ve Stresle Başa Çıkma Düzeyleri, Aile İçi İletişim Becerileri, Ailelerin Evlilik Uyumu, Ailelerin Sosyal Destek Algısı, Normal Gelişim Gösteren ve Diğer Tanı Grubundaki Kişilerle Karşılaştırma, Ailelerin Görüş, Öneri ve Deneyimleri, Ailelerde Kaygı, Ailelerde Depresyon, Ailelerde Otistik Belirti Gösterme, Ailelerde Benlik Saygısı, Ailelerde Psikolojik Dayanıklılık, Ailelerde Psikolojik İyi Oluş, Ailelerin Yılmazlık Düzeyleri, Kaliteli Zaman Geçirme, Damgalanma, Duygu Düzenleme, Yeme Davranışları, Psikolojik Yardım Alma, Problem Çözme ve Başa Çıkma, Ailelerde Anksiyete, Evlilik Doyumu, Ailelerin Tedavi Tercihi, Sosyal Dışlanmadır. Bu yıllarda en fazla (f=11) Ailelerin Görüş, Öneri ve Deneyimleri, (f=5) Ailelerde Psikolojik Dayanıklılık, (f=5) Ailelerde Depresyon ile (f=5) Ailelerin Tükenmişlik Duygusu ve Düzeyleri konuları çalışılmıştır. 2021 yılında yapılan 3 çalışmanın konuları; Ailelerin Yaşam Doyumu, Ailelerin Eğitim ve Eğitim Merkezinden Beklentileri, Ölçeklerin Aile Üzerinde İncelenmesi ve Ailelerin Yılmazlık Düzeyleridir.

4. TARTIŞMA

Bu araştırma, Türkiye’de 2000-2021 yılları içerisinde otizm tanısı almış bireylerin aileleri ile yapılmış tez ve makalelerin içeriklerini bazı değişkenler kapsamında analiz etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Otizm tanısı almış bireylerin aileleri ile yapılmış ilk tez ve makalenin 2000 yılında yazıldığı, ikinci çalışmanın da 2006 yılında yapıldığı belirlenmiştir. Bu 5 yıllık sürede herhangi bir çalışmanın

yapılmaması dezavantaj olmakla birlikte otizmin bu yıllarda çok fazla bilinmemesinden dolayı çalışma yapılmadığı düşünülmektedir. Otizmlili bireylerin aileleri ile ilgili çalışmaların 2016 yılından sonra yoğunlaşmasına rağmen bazı yıllarda çalışmaların çok az olduğu görülmektedir. Otizmin daha çok bilinmesi, tanı alan birey sayısında artışın olması yapılan çalışma sayısını arttırdığı düşünülebilir. Amerika’da Hastalıkların Kontrolü ve Engellenmesi Merkezinin verdiği bilgilere göre otizmin görülme sıklığı, 1995 yılında 1/500, 2001 yılında 1/250, 2006 yılında 1/150, 2009 yılında 1/110, 2012 yılında 1/88 iken ; 2014 yılında yaygınlık oranı 1/68 olarak rapor edilmiştir. Türkiye’de 2009 yılında Rehberlik Araştırma Merkezlerinde 10.811 otizm tanısı almış çocuk olduğu belirtilmektedir (Karacasu, 2019 ; Kaya, 2017 ; Kaymak, 2016). Alan yazında yapılan çalışmalarda da görüldüğü gibi, otizm tanısındaki yaygınlığın giderek artmakta olduğunu göstermektedir.

Otizm tanısı almış bireylerin aileleri ile yapılmış tezlerden, doktora tezlerinin az olması dikkat çekmektedir. Doktora tezlerinin yazımının uzun ve yoğun bir çaba istemesi, az olmasının nedenlerinden birisi olabilir. Ayrıca Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi Kasım 2019 verilerine göre 466026 Yüksek Lisans Tezi, 114502 Doktora Tezi bulunmaktadır (Yükseköğretim Kurulu, 2019). Buradan da anlaşılmaktadır ki doktora tezleri, yüksek lisans tezlerine göre daha az yapılmaktadır. Bu yüzden, bu çalışmada incelenen doktora tez sayısının az olmasının Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi istatistikleri ile tutarlı olduğu düşünülebilir.

İncelenen tezlerin en çok Maltepe Üniversitesinde ve Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapıldığı görülmektedir. Otizmin ; insanı ve toplumu etkilemesi, ailenin toplumun en küçük yapı birimi olması sebebiyle tez çalışmalarının en çok Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılması normal karşılanabilir.

Tez ve makalelerde en çok nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bunun yanı sıra çalışmalarda nicel ve karma araştırma yöntemi de kullanılmıştır. İncelemeler sonucunda, karma araştırma yönteminin az olduğu görülmüştür. Özellikle nitel ve nicel araştırma yönteminin birlikte kullanıldığı karma araştırma yönteminin çalışmalardaki eksiklikleri tespit etme, çalışmaları detaylı inceleme ve sonuçları genellemedeki güvenilirliği açısından daha fazla kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır (Gözü ve ark., 2016).

Tez ve makalelerde ; betimsel ve ilişkisel tarama modeli en çok kullanılan araştırma teknikleri arasında yer almaktadır. En çok bu modellerin tercih edilmesi, nitel ve nicel yöntemlerin ağırlıklı olarak kullanıldığı bu çalışmalarda gerek ailelerin ve çalışma kapsamındaki bireylerin görüşlerinin alınıp betimlenmesi gerekse değişkenler arası

ilişkileri belirlemek amacıyla kullanıldığı şeklinde açıklanabilir.

Araştırmaya alınan tez ve makalelerde en çok otizm tanısı almış bireylerin aileleri ile çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Araştırmanın amacı otizm tanısı almış bireylerin aileleri ile yapılmış çalışmaların incelenmesi olduğu için 73 tez ve makalenin 69'unun otizm tanısı almış bireylerin ailelerinin ve annelerinin oluşturması, sadece 2 çalışmaya babaların dâhil edilmesi ailenin öneminin anlaşılmasına başlandığının göstergesi olabilir, ancak babalarla çalışmaların çok sınırlı olması düşündürücü bir durumdur. Türkiye'de aile tanımında kadın; çalışıp çalışmamasına bakılmaksızın çocuk bakımı ve ev işleri sorumlulukları ile özdeşleşebilmektedir. Aslında bu da geleneksel aile yapısının devam ettiğini göstermektedir. Toplumun yüklediği roller ve sorumluluklar sebebiyle annelere oranla babalar duygularını ve düşüncelerini birileriyle paylaşmak noktasında daha çekimser davranabilmekte, sert, güçlü ve ailenin geçimini elinde tutan bir konumda davranabilmektedirler. Hemen hemen çocuğun tüm bakımından anne sorumlu olmaktadır (Akoğlu, 2019). Bu sebeple OSB'li bir çocuğu sahip olmanın verdiği fiziksel ve psikolojik durumların annelerde daha fazla görülmesi çalışmaların daha çok annelerle yapılmasının ve babalarla yapılan çalışmaların az olmasının açıklaması olabilir.

Veri toplama araçları içerisinde; Genel Bilgi Formu, Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu en çok kullanılan araçlardır. Araştırmacılar tarafından ya da mevcut formların örnekleme göre düzenlenmesi ile oluşturulan bu formlar, belirli amaçlar doğrultusunda örneklem grubu hakkında genel bilgi vermesi ve kullanımının kolay olması açısından tercih edildiği söylenebilir. Kullanılan istatistikî analizlere bakıldığında, t testi en çok kullanılan analiz türü olmuştur. Otizm tanısı almış bireyler ile farklı gruptaki bireylerin karşılaştırılması ve ailelerin umutsuzluk, suçluluk, iletişim faktörleri, yaşam doyumları, stres gibi faktörler doğrultusunda elde edilen verilerin farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi açısından sıklıkla kullanılan bir testtir.

Otizm tanısı almış bireylerin aileleri ile yapılmış tez ve makalelerin başlıkları incelendiğinde; Ailelerin görüş, öneri ve deneyimleri, ailelerin yaşam kalitesi ile ailelerin tükenmişlik duygusu ve düzeyleri en çok kullanılan kavramlar olmuştur. Alan yazında otizm tanısı almış bireylerin aileleri ile yapılmış bu çalışmaların incelenmeleri sonucunda, ailelerin psikolojik süreçlerinin incelendiği, gereksinimlerinin ve yaşadığı güçlüklerin belirlendiği, görüşlerinin alındığı, farklı gereksinim grubundaki ailelerle karşılaştırıldığı, ayrıca ailelere yönelik hazırlanan programların, ölçeklerin etkililiğinin değerlendirildiği

görülmektedir. Bu alanlarda daha fazla çalışma yapılmasının ailelerin, otizmin kendilerini ve yaşamlarını duygusal, sosyal, fiziksel gibi alanlarda nasıl etkilediğine dair deneyim, öneri ve görüşleri alınarak onları daha iyi anlamak için yapıldığı düşünülebilir.

Çalışma kapsamındaki toplam 73 tez ve makale; yıllara, türlerine, araştırma yöntemlerine, araştırma tekniklerine, kullanılan veri toplama araçlarına, istatistikî analizlerine, evren kullanımına göre incelenmiştir. Buna göre derinlemesine incelemeler sonucunda bu çalışmaların alan yazınına katkıda bulunacağı söylenebilir.

5. ÖNERİLER

Araştırma kapsamında incelenen tez ve makaleler doğrultusunda Türkiye'de otizm tanısı almış bireylerin anneleri dışında babalarına, kardeşlerine ve bakım veren diğer kişilere yönelik araştırmalar da yapılabilir. Otizm tanısı almış bireylerin aileleri ile ilgili yapılan doktora tez sayısının azlığından dolayı tez çalışmalarının artırılması için öğrencilere destek sağlanabilir. Ayrıca otizm tanısı olan bireylerin ailelerine yönelik aile eğitim programlarının sayısının artırılabilir. Türkiye'de otizm tanısı almış bireylerin ailelerine yönelik çeşitli değişkenler kapsamında daha çok bilimsel çalışmaya ihtiyaç vardır. Bu araştırmalara ağırlık verilmesi ile otizmlili bireyler ve ailelerine yönelik çalışmaların ne kadar gerekli olduğunu daha çok ortaya çıkaracaktır.

KAYNAKÇA

- Akbey, G., Ö, Kalaycı, C. (2016). Zihin Yetersizliği ve Otizm Spektrum Bozukluğu. Bölüm: Zihin yetersizlik ve otizm spektrum bozukluğunda aileler ve tutumlar, Eds.: Bakkaloğlu, H., Diken, İ., H., Pegem Akademi, Ankara. 313-323.
- Akmanış, B. (2010). *Otistik çocuğu olan annelerin algıladıkları sosyal desteğe göre umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Akoğlu, G. (2019). *Ankara'da yaşayan ve otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip orta sınıf babaların babalık deneyimleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Arslan, K. (2020). *Otizmlili çocuğu olan ailelerin dayanıklılığına etki eden faktörlerin incelenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Başıyigit, E. F., Gültekin, O. (2018). Türkiye de 2013-2017 yılları arasında otizm ve fiziksel aktive alanında yapılmış lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *International Journal of*

- Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 4(1):116-129.
- Bodur, Ş., Soysal Ş. (2004). Otizmin erken tanısı ve önemi. *Sted*, 13(10): 394-397.
- Çolak, A, Ergenekon, Y., Kaya, Ö. Yücesoy Özkan, Ş. (2016). Otizm spektrum bozukluğu (ikinci baskı). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Foo, M., Yap, P. M. E. H., Sung, M. (2015). The experience of Singaporean caregivers with a child diagnosed with autism spectrum disorder and challenging behaviours. *Qualitative Social Work*, 14 (5), 634-650.
- Goldson, E. (2016). Advances in Autism-2016. *Advances in Pediatrics*, 63: 333–355.
- Gözü, Ö., Özen, G., Tunalı, S. B. (2016). Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanılması karma araştırma yöntemi. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 24(2): 106-112. ISSN-1309-3487.
- Kal, B. (2020). *Otizm spektrum bozukluğu tanısı olan çocukların annelerindeki anksiyete ve depresyon düzeylerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Karacar, E. (2016). *Ebeveynlerin bakış açısından otizmli çocukların fiziksel aktiviteye katılımlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Gedik Üniversitesi, İstanbul.
- Karacasu, G. (2019). *Çocuklarında otizm spektrum bozukluğu olan ebeveynlerin tükenmişlik düzeyi ve anksiyete ile baş etme tutumları arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Kaya, A. (2017). *Otizmli çocuğa sahip ebeveynlerde benlik saygısı üzerine bir inceleme* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çağ Üniversitesi, Mersin.
- Kaymak, A. (2016). Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu. bölüm: Otizm spektrum bozukluğu (obs): tanım, sınıflama, yaygınlık ve nedenler, Eds.: Bakkaloğlu, H. Diken, İ., H., Pegem Akademi, Ankara. 179-183.
- Koca, Ş. (2019). *Otizm tanısı almış çocukların annelerinin psikolojik belirtilerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Kurşun, Z. (2018). *Yaygın gelişimsel bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının stres düzeyleri ve stresle başa çıkma yollarının karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., & Altman, D. G. (2009). Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: The PRISMA statement. *Annals of Internal Medicine*, 151(4), 264-269.
- Ökcün Akçamuş, M. Ç. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların sosyal iletişim becerileri ve dil gelişim özellikleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Dergisi*, 2016, 17(2):163-190.
- Sarcan, Ç. (2019). *Otizmli bireylere sahip ailelerin yaşadıkları sorunların sosyolojik bir değerlendirmesi: Bulancak ilçesi örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Şener Ef, Özkul Y (2013). Otizmin genetik temelleri. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 22: 86-92.
- Turan, N. (2017). *Otistik çocuğa sahip ailelerin yılmazlık düzeylerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Uz, S., Kaya, K. (2018). Otizmli çocuklara ve ailelerine yönelik damgalama. *Journal History Culture and art research*, 7(1), 663-683. doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i1.1411
- Verhoeff, B. (2014) Stabilizing autism: A Fleckian account of the rise of a neurodevelopmental spectrum disorder. *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences*, 46: 65–78.
- Yassıbaş, U. (2015). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip anne babaların yaşam deneyimlerine derinlemesine bakış* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Yassıbaş, U., Şahin, C. H., Çolak, A. Ve Toprak, O. M. (2019). Çocukları otizm spektrum bozukluğu olan ailelerin yaşam deneyimlerine yönelik yapılan çalışmaların incelenmesi: Meta-sentez çalışması. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi- Journal of Qualitative Research in Education*, 7(1), 86-113. doi:10.14689/issn.2148-2624.1.7c1s.4m
- Yükseköğretim Kurulu, (2021, Mayıs 13). Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/Istatistik/Bilgiler?islem=4> adresinden edinilmiştir.

EKLER

Ek-1: Çalışmaya Dâhil Edilen Tez ve Makalelerinin İsimleri

- ABANOZ, E., DURSUN, O., B., ESİN, İ., S., TURAN, B. (2020). Şüpheden tedaviye otizm spektrum bozukluğunda ailelerin gözünden yaşanan sorunlar. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 15 : 35-49.
- AÇAR, F. (2018). *Otistik çocuk sahibi annelerde psikolojik dayanıklılık ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- ADALI, M., SÖZER ÇAPAN, A. (2017). Otizm tanısı konmuş çocukların ailelerinin çocuklarıyla birlikte kaliteli zaman geçirme etkinliklerine dair farkındalıklarının incelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(Özel Sayı 3):1-4.
- ARDIÇ, A. (2013). *Otistik spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların ailelerine yönelik bir psiko-eğitsel grup programının ebeveynlerin bazı psikolojik değişkenleri üzerindeki etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- AKDOĞAN, R., TÜMLÜ, C. (2019). Otizmlı çocuk ebeveynlerinde evlilik doyumunun dinamikleri : bir karma çalışma. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(1): 129-162.
- AKMANIŞ, B. (2010). *Otistik çocuğu olan annelerin algıladıkları sosyal desteğe göre umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- AKOĞLU, G. (2019). *Ankara'da yaşayan ve otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip orta sınıf babaların babalık deneyimleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- AKSOY, V., ORUM-ÇATTIK, E., YETKİN, A, İ. (2021). Ailelerin otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarıyla gerçekleştirdikleri öğretimsel uyarlamalarına ilişkin fenomenolojik bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 52: 464-491.
- AKTAŞ, B., ÇİFTÇİ TEKİNARSLAN, İ. (2017). Annelerin otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarıyla kurdukları iletişim biçimlerine ilişkin görüşleri. *Journal of Human Sciences*, 14(2): 1848-1860.
- ALTIN, D., ASLAN, Y., G., CİHAN, H. (2014). Otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuk sahibi annelerin deneyimleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(50): 96-111.
- ALTUN, T., KASIM, Ş. (2019). Otizmle yolculuk: otizmlı çocuklara sahip ailelerin çocuklarının eğitimine yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(42): 11-40.
- ARSLAN, K. (2020). *Otizmlı çocuğu olan ailelerin dayanıklılığına etki eden faktörlerin incelenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- AYDIN, A., SARAÇ, T. (2014). Otistik çocuk ebeveynlerinin geniş otizm fenotipi ve aleksitimi özellikleri arasındaki ilişki. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41: 297-308.
- AYDIN, O., CAVKAYTAR, A. (2020). Otizm spektrum bozukluğu olan bir çocuğa temel matematik becerilerinin öğretiminde baba eğitim programının etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 21(1): 71-93.
- AYGEN, S. (2011). *Otizm tanısı almış çocuk ve ergenlerin annelerinde aleksitimi düzeyinin yordanması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- BAKKALOĞLU, H., DEMİR, Ş., ÖKCÜN AKÇAMUŞ, M. Ç., KUDRET, Z. B., YALÇIN, S. (2021). Otizm spektrum bozukluğunda kullanılan ölçeklerde ebeveyn ve öğretmenler arasındaki uyumun farklı tekniklere göre karşılaştırılması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-29.
- BALKANLI, N. (2008). *Otistik çocuğu olan ve olmayan annelerde yaşam kalitesi, yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- BAŞ, M., ELALTUNKARA, C., ŞARVAN CENGİZ, Ş. (2016). Spor okullarına devam eden otizmlı çocuğa sahip ebeveynlerin çocuk tabanlı değişkenlere göre stres ve başa çıkma düzeylerinin incelenmesi. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 4(2): 439-453.
- BAYHAN, P., ÖZ, N., S. (2020). Tipik gelişen ve otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveynlerinin yemek zamanı çocuklarına olan tutumlarının bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Fakültesi*,

9(1): 90-100.

- BEK, H., GÜLVEREN, H., ŞEN, B. (2012). Otistik çocuğa sahip ebeveynlerle normal çocuğa sahip olan ebeveynlerin atılganlık, suçluluk ve utanç düzeyleri bakımından incelenmesi. *TIJSEG*,1(2): 1-7.
- BİLGE, S., DEMİR, T., ERALP DEMİR, D., MUKADDES, N. M. (2000). Otistik bozukluğu olan çocukların annelerinde birinci ekseninde yer alan psikiyatrik bozuklukların araştırılması. *Düşünen Adam Dergisi*, 13(2): 82 -86.
- BOZKURT E. (2019). *Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların annelerinin çocuklarındaki otizm semptomlarının şiddetine göre psikolojik dayanıklılık ve başa çıkma tutumlarının karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- BUDAK, F., HARMANCI P. (2018). Aile müdahalelerinin otizmlili çocuk üzerindeki etkisi: sistematik derleme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*,6(70): 329-342.
- CAVKAYTAR, A., MERAL, B., F. (2012). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği'nin psikometrik özelliklerinin otizmlili çocuk aileleri üzerinden incelenmesi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(4): 20-32.
- CAVKAYTAR, A., MERAL, B., F. (2014). Otizmlili çocuk ailelerinin aile yaşam kalitesi algıları. *K. Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi*,23 (3): 1363-1380.
- CECO, U., (2018). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ve otistik spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların ebeveynlerinin yaşam kalitelerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- ÇAM, M. O., ÖZKAN, O. (2009). Otistik çocuk sahibi ailelerin yaşam kalitelerinin incelenmesi. *ÖZ-VERİ Dergisi*,12(6): 1425-1439.
- ÇENGELCİ, B. (2009). Otizm ve down sendrom'lu çocuğa sahip annelerin kaygı, umutsuzluk ve tükenmişlik duygularının karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi*, 2(10): 1–22.
- DİCLE, A., N., ERSANLI, E., GENÇOĞLU, C., MAMEGHANİ, S., S. (2019). Otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin otizme ilişkin görüşleri: Türkiye ve İran örneklemleri. *Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2): 443-470.
- DİKEN, H., İ., GÖNEN, A., YIKMIŞ, A. (2020). Otizm

spektrum bozukluğu ile otizm spektrum bozukluğu tanısı olan bireylerin ebeveynlerinin depresyon düzeyleri arasındaki ilişkisi. *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(6): 232-243.

- DOĞAN, Y., ÖZDEMİR, S., ÖZKUBAT, U., SELİMOĞLU, Ö., G., TÖRET, G., CEYHUN DUMAN, A., T. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocuklarda anne-çocuk etkileşiminin karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(1): 79-94.
- EKTAŞ, E., E. (2017). Otizm tanısı almış çocukların annelerinin psikolojik dayanıklılık, öz duyarlılık ve psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- ESENTÜRK, O. K., YARIMKAYA, E. (2020). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip annelerin uyguladığı uyarlanmış fiziksel aktivitelerin annelerin yaşam kalitesine etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, (Erken Görünüm): 1-24.
- FIRAT, S. (2016). Otistik çocukların anne-babalarının depresyon ve kaygı düzeyleri. *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*,41(3):539-547.
- GİRLİ, A., KARPAT, D. (2012). Yaygın gelişimsel bozukluk tanılı çocukların anne-babalarının yaş tepkilerinin, evlilik uyumlarının ve sosyal destek algılarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Dergisi*,13(2): 69-85.
- GÜLALDI, D. (2010). *Erken çocuklukta Serebral palsili ve otistik çocuk annelerinin ebeveyn stres düzeylerinin yaşam doyumları ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- GÜLŞEN, H., KARABEKİROĞLU, K., USTA, M., DUMAN KURT, A. (2020). Otizm spektrum bozukluğunun nedenlerine ait ebeveyn algısının tedavi tercihine etkisi. *Namık Kemal Tıp Dergisi*,8(2): 177-185.
- GÜMÜŞKAYA, Ö. YAVUZ, M. (2021). Otizm spektrum bozukluğu ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin yaşam doyumu ve aile yılmazlık düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, (Erken Görünüm): 1-27.
- GÜRAN, R. (2020). Otizmlili çocuğu olan ailelerin sosyal dışlanmasını önleyici bir sosyal içerme örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler*

Enstitüsü Dergisi, 3(38): 253-272.

- İŞİK, F. (2016). *Sporun otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuklara ve ailelerine etkisi konusunda ebeveynlerinin görüşlerinin değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- İNCE, G. (2017). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ebeveynlerin spor ile ilgili görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(1): 109-124.
- KAL, B. (2020). *Otizm spektrum bozukluğu tanısı olan çocukların annelerindeki anksiyete ve depresyon düzeylerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- KARACAR, E. (2016). *Ebeveynlerin bakış açısından otizmlili çocukların fiziksel aktiviteye katılımlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gedik Üniversitesi, İstanbul.
- KARACASU, G. (2019). *Çocuklarında otizm spektrum bozukluğu olan ebeveynlerin tükenmişlik düzeyi ve anksiyete ile baş etme tutumları arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- KARADENİZ, A. Y. (2007). *Otistik çocukların aileleri: nörobilişsel ve klinik bulgular* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- KAYA, A. (2017). *Otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerde benlik saygısı üzerine bir inceleme* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çağ Üniversitesi, Mersin.
- KAYA, L., KIRANDI, O., İNAL GÜLTEKİN, G., ŞAHİN, M. (2020). Spor dersi alan otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveynlerinin yaşam kalitesi düzeyi. *Spor Eğitim Dergisi*, 4(2): 190-202.
- KAYA, M., O., YÖNDEM, Z., D. (2020). Otizmlili çocuğu olan annelerde psikoeğitim grup programının algılanan stres düzeyine etkisi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(1): 20-33.
- KOCA, Ş. (2019). *Otizm tanısı almış çocukların annelerinin psikolojik belirtilerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- KURŞUN, Z. (2018). *Yaygın gelişimsel bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının stres düzeyleri ve stresle başa çıkma yollarının karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- MUSTAFAOĞLU ÇİÇEK, N. (2019). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların anne-babalarında psikolojik dayanıklılık ve kardeşlerinde duygu düzenleme becerilerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- NASIROĞLU, S., ÖZ, B., YÜKSEL, T. (2020). Otizm spektrum bozukluğu tanısı alan çocukların annelerinde görülen depresyon-anksiyete belirtileri ve damgalanma algısı. *ArchNeuropsychiatry* 57: 50-55.
- NAZ, N. (2019). *Otizmlili çocuğu olan anne-babaların evlilik uyumu ve duygu düzenleme güçlükleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- NOYAN ERBAŞ, A. (2019). *Otizm spektrum bozukluğuna sahip olan çocukların ebeveynlerine yönelik hanen morethanwords eğitim programının ebeveyn ve çocuk davranışları üzerindeki etkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- ÖKSÜZ, Ç., ÜNSAL, E. (2018). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda kaynaştırma eğitiminin uzman ve ebeveyn bakış açısı ile incelenmesi. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 6(1): 31-36.
- ÖZ, N. S. (2019). *Tipik gelişen ve otizm spektrum bozukluğu olan çocukların yeme davranışları ve ebeveynlerin yemek zamanı tutumlarının arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- ÖZBEY, F., Y., YIKMIŞ, A. (2009). Otistik çocuğa sahip annelerin çocuklarının devam ettiği rehabilitasyon merkezlerinden beklentilerinin ve önerilerinin belirlenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 1 (1): 124-153.
- ÖZDEMİR, S., ÖZKUBAT, U., SELİMOĞLU, Ö., G., TÖRET, G. (2014). Otizme yolculuk: otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarına ilişkin görüşleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(1): 323-348.
- ÖZDEMİR, S., ÖZKUBAT, U., SELİMOĞLU, Ö., G., TÖRET, G. (2014). Otizmlili çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarının günlük yaşam özellikleri, günlük oyun etkileşimleri, problem davranışlar ve iletişim stillerine ilişkin görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 1(15)

: 1-44.

- ÖZENER, K. (2016). *Otistik ve zihinsel engelli çocukların annelerinin otistik belirtiler gösterme eğilimleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- ÖZKARDAŞ, O., TUNÇ, S. (2020). Otizmlı çocuğu olan annelerde algılanan sosyal desteğin anksiyete ve ebeveyn tükenmişliği üzerindeki etkisi. *SocialSciencesResearchJournal*, 9(4): 247-253.
- Özkubat, U., Özdemir, S., Selimoğlu, Ö. G. & Töret, G. (2014). Otizme Yolculuk: Otizmlı Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Sosyal Destek Algılarına İlişkin Görüşleri. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 33 (1), 323-348.
- SARCAN, Ç. (2019). *Otizmlı bireylere sahip ailelerin yaşadıkları sorunların sosyolojik bir değerlendirmesi: Bulancak ilçesi örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- ŞIKŞIK, G. (2016). *Otizmlı çocuğa sahip ebeveynlerin otizm algıları ve aile özellikleri ile benlik saygıları arasındaki ilişkinin belirlenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- ŞİRİN, N. (2015). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere güvenlik becerilerinin öğretimine ilişkin anne-babaların, öğretmenlerin ve öğretim üyelerinin görüş ve önerileri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- TÖRET, Z., ÖZDEMİR, S., AKIN BÜLBÜL, İ. (2018). Ebeveynlerin otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarının duygu temelli tepkilerine yönelik görüşleri. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (47): 14-35.
- TUNÇEL, A. (2017). *Çocuklarında otizm spektrum bozukluğu olan annelerin depresyon, tükenmişlik ve umutsuzlu düzeylerinin çocuktaki otizmin ağırlık derecesine göre karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- TURAN, N. (2017). *Otistik çocuğa sahip ailelerin yılmazlık düzeylerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- UZ, S., KAYA, K. (2018). Otizmlı Çocuklara ve Ailelerine Yönelik Damgalama. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(1): 663-683.
- ÜSTÜNER TOP, F. (2009). Otistik çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları sorunlar ile ruhsal durumlarının değerlendirilmesi: niteliksel araştırma. *Çocuk Dergisi*, 9(1): 34-42.
- VARDARCI, G. (2011). *Otistik çocuklu ailelere uygulanan aile eğitim programının, aile içi iletişim becerilerine, ailenin problem çözme becerilerine ve otistik çocuklarıyla ilgili algılarına etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- YAVUZ, B. (2019). *2-6 yaş arası otizmlı çocuğa sahip olan ebeveynlerin kaygı, psikolojik yardım arama ve problem çözme düzeylerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- YÜCEL, G. (2006). *Bağımsız otistik çocuklar eğitim merkezi hakkında uzaktan eğitime dayalı aile eğitim programının etkililiği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- ZENGİN, AKKUŞ, P., BAHTİYAR SAYGAN, B., İLTER BAHADUR, E., ÇAK, T., ÖZMERT, E. (2020). Otizm spektrum bozukluğu tanısı ile yaşamak: ailelerin deneyimleri. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 1-8.

Ek-2: Tez ve Makale İnceleme Formu

Bu form H-766802727040 Dönem Projesi Dersi kapsamında belirlenen “Türkiye’de Otizm Tanısı Almış Bireylerin Aileleri İle Yapılmış Tezlerin Ve Makalelerin İncelenmesi (2000-2021)” konusu kapsamında araştırılacak tez ve makalelerin incelenmesine yönelik hazırlanmıştır.

	MAKALE / TEZ ADI	YILI	TÜRÜ	TEZLERİN YAZILDIĞI ÜNİVERSİTE VE İL	TEZLERİN YAZILDIĞI ENSTİTÜ	YAZAR SAYISI	YAZARLARIN CİNSİYETİ	ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	ARAŞTIRMA TEKNİĞİ	VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	İSTATİSTİKİ ANALİZ	EVRENİN İLLERE GÖRE DAĞILIMI	EVRENDE KULLANILAN ÖRNEKLEM SAYISININ DAĞILIMI
1													
2													
3													
4													
5													
6													
7													
8													
9													
.													
72													
73													

© 2020 & 2021 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license. (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).